

Laura Savolainen

TAIVAS JUHLII JA UKON KIRVES HEILUU

Personifikaation, uudismuodosteiden ja metaforien
käyttö sääuutisotsikoissa

TIIVISTELMÄ

Laura Savolainen: Taivas juhlii ja ukon kirves heiluu. Personifikaation, uudismuodosteiden ja metaforien käyttö sääuutisotsikoissa
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Suomen kielen tutkinto-ohjelma
Joulukuu 2020

Tässä tutkimuksessa tutkittiin sääuutisotsikoissa esiintyviä säähän liittyviä personifikaatioita, uudismuodosteita ja metaforia. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten nämä kielenpiirteet näkyvät otsikoissa, miten ne on muodostettu ja mitä merkityksiä niillä on.

Tutkimuksen aineistona käytettiin Iltalehden verkkosivuilla touko-kesäkuussa 2020 julkaistuja sääuutisotsikoita. Otsikoita oli yhteensä 100, joista analysoitavaksi valittiin yhteensä 36 otsikkoa. Näissä 36 otsikossa oli tutkimuksen tavoitteiden kannalta kiinnostavia personifikaatioita, metaforia ja uudismuodosteita. Tutkimuksessa ei siis analysoitu tarkemmin otsikoita tai niiden rakenteita, ainoastaan niissä esiintyneet tietyt piirteet. Analysoitaviksi personifikaatioiksi ja metaforiksi valikoituivat sellaiset verbit ja kielikuvat, jotka liittyivät jollain tapaa läheisesti aiheena olevaan sääilmiöön, esimerkiksi lämpimästä ilmasta aiheutuvaan hyvänolon tunteeseen tai ukkosen jyrinästä lähtevään kovaan ääneen. Tästä syystä analyysin ulkopuolelle jäivät sellaiset ilmaukset, kuten *helteet saapuvat*, sillä ilmaisu on tulkittavissa ikään kuin neutraaliksi. Aineistosta löytyneet säähän liittyvät uudismuodosteet olivat sellaisia, jotka eivät ole osa totuttua sääsanastoa, vaan tilapäisesti otsikkokäyttöön luotuja ei-vakiintuneita sanoja. Sanojen vakiintuneisuuden tunnistamisessa käytettiin apuna muun muassa Kielitoimiston sanakirjaa ja Kotimaisten kielten keskuksen laatimia Vuoden sanapöiminnöt -listoja. Personifikaatioiden, metaforien ja uudismuodosteiden lisäksi tutkimuksessa analysoitiin vielä otsikoissa olleita säähän liittyviä käskyjä ja kehotuksia.

Tutkimuksessa selvisi, että enemmistö sääilmiöiden personifikaatioista oli jollain tapaa läheisesti sääilmiöön liittyviä. Sääilmiöitä elollistettiin sellaisilla verbeillä, jotka kuvasivat säätilasta aiheutuvia asioita, kuten ihmisen kokemaa tunnetta tai ilmiön aiheuttamaa ääntä. Enemmistö uudismuodosteista oli lämpimään säähän liittyviä yhdyssanoja tai sanaliittoja, joiden jälkimmäisenä osana oli jokin verbikantainen substantiivijohdos. Metaforiset ilmaukset liittyivät ukkoseen, sen ääneen ja ukkosen jumalaan. Käskyillä ja kehoituksilla haluttiin muistuttaa säähän sopivasta pukeutumisesta tai kuuman sään vaaroista.

Tulosten perusteella voidaan todeta, että personifikaatioiden, uudismuodosteiden ja metaforien määrä koko aineistossa ei ole kovin suuri, mutta niiden satunnaisella käytöllä halutaan todennäköisesti herättää lukijoiden huomio ja kiinnostus luomalla säätilasta hieman pahempi ja voimakkaampi kuva kuin se todellisuudessa onkaan. Verkossa kilpailu lukijoista on kovaa, joten hieman erikoisten sanojen käyttö sääuutisotsikoissa on tapa saada lisää lukijoita varsinkin, kun aiheena on sää, joka on arkinen ja kaikkia jollain tapaa koskettava.

Avainsanat: personifikaatio, metafora, uudismuodoste, uutisotsikot, sää

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	4
2. TUTKIMUSAINEISTO JA -KYSYMYKSET	5
2.1 Tutkimusaineisto	5
2.2 Tutkimuskysymykset	6
2.3 Tutkimusmetodi	6
2.4 Aikaisempi tutkimus	6
3. TUTKIMUKSEN TEORIATAUSTA	7
3.1 Personifikaatio	7
3.2 Metafora	8
3.3 Uudissana ja uudismuodoste	9
3.4 Verkkouutisten otsikot	10
3.5 Analyysin ulkopuolelle rajatut otsikot	10
4. AINEISTON ANALYYSI	12
4.1 Personifikaatio	12
4.2 Uudismuodosteet	14
4.3 Metaforat	16
4.4 Muita yhteneviä havaintoja: direktiivit	17
5. PÄÄTÄNTÖ	19
LÄHTEET	21

1 JOHDANTO

Tässä tutkimuksessa aion tutkia sääuutisotsikoissa esiintyviä erilaisia kielenpiirteitä, kuten personifikaatiota, uudismuodosteita ja metaforia. Tarkoitukseni on selvittää, miten ne on muodostettu ja mitä merkityksiä niillä on. Olen huomannut, että verkossa sääuutisotsikoissa saatetaan käyttää toisinaan hyvin värikkäitäkin ilmaisuja aivan tavallisista sääilmiöistä. Jotkut ilmaisuista eivät aina edusta virallista sääterminologiaa, mutta niiden perimmäisenä tarkoituksena onkin herättää lukijan mielenkiinto, kun aiheena on niinkin tavallinen aihe kuin sää. Siksi onkin kiinnostavaa selvittää, minkälaisin keinoin otsikoissa uutisoidaan säästä ja eri sääilmiöiden vaikutuksista.

Verkossa lukijat eivät yleensä voi nähdä uutisesta muuta kuin otsikon, joten sen perusteella on aina tehtävä valinta, lukeako uutinen vai ei. Painetussa mediassa uutinen sen kaikkine osineen on aina välittömästi luettavissa ja silmäiltävissä, joten otsikotkin ovat niissä aina erityyppisiä verkkouutisiin verrattuna. Sää on puolestaan aiheena sellainen, joka vaikuttaa kaikkien elämään tavalla tai toisella, vaikka varsinaisia sääuutisia ei lukisikaan. Nykyaikana sääennusteita on mahdollista seurata monista eri kanavista: sanomalehdistä, televisiosta, verkkouutisista ja sääsovelluksista. Moni saattaa lukea uutisia tänä päivänä juuri iltapäivälehtien verkkosivuilta, koska uutiset ovat siellä kaikkien luettavissa ilmaiseksi. Samalla iltapäivälehdet tarjoavat oman kokemukseni mukaan kaikista erikoisimmat uutisotsikot juuri sanavalinnoiltaan.

Todennäköisesti kaikkein yleisin syy erikoisten ilmaisujen käyttöön on saada lukijoita ja klikkauksia. Lukijan näkökulmasta nimitykset *valkoinen kurittaja* tai *käristyskupoli* lumimyrskyn tai helteen sijaan eivät luultavasti anna mitään, paitsi ehkä huvittavat tai ärsyttävät. Tuntuu siltä, että liian outojen ilmaisujen käyttö tavallisten säätermien sijaan voi olla ajan mittaan jopa haitallista; sään ääri-ilmiöt mahdollisesti lisääntyvät tulevaisuudessa, joten riittävätkö sanat enää jatkossa kuvaamaan totuttua voimakkaampia säätiloja, jos nyt tavallinen helle onkin jo *käristyskupoli*?

2 TUTKIMUSAINEISTO JA -KYSYMYKSET

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni aineiston, tutkimuskysymykset ja -metodin sekä kerron aikaisemmasta aiheeseeni liittyvästä tutkimuksesta.

2.1 Tutkimusaineisto

Tutkimustani varten olen kerännyt 100 peräkkäistä sääuutisotsikkoa Iltalehden verkkosivuilta aikaväliltä 1.5.–29.6.2020. Valitsin ajankohdan satunnaisesti, mutta ennako-oletukseni oli, että voisin saada kesäkuukausilta mielenkiintoisimman aineiston tutkimukseni tavoitteen kannalta. Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, minkälaisia sääaiheisia uudismuodosteita ja metaforia otsikoissa esiintyy ja miten personifikaatio näkyy otsikoissa. Olen kiinnostunut erityisesti sellaisista ei-vakiintuneista tapauksista, eli sellaisista sanoista ja ilmauksista, jotka eivät kuulu varsinaiseen sääterminologiaan ja joita ei yleensä käytetä, kun puhutaan sääilmiöistä. Tällaisia ei-vakiintuneita säähän liittyviä sanoja ovat erilaiset uudismuodosteet. Personifikaatioiden ja metaforien kohdalla ei varsinaisesti voida puhua siitä, onko jokin ilmaus tavanomainen vai epätyypillinen sääilmiöistä puhuttaessa, sillä eri sääilmiöitä voi elollistaa tai kuvailla helposti niihin liittyvien mielikuvien mukaan. Olenkin valinnut aineistostani personifikaatioiden ja metaforien osalta sellaiset ilmaukset, joissa sääilmiötä on kuvattu jollain tapaa huomiota herättävästi tai niin, että verbit tai kielikuvat liittyvät jollakin tapaa kuvattuun sääilmiöön. Luvussa 3.5 erittelen tarkemmin, minkälaiset otsikot olen valinnut analysoitavaksi ja minkälaiset rajannut tutkimuksen ulkopuolelle.

Valitsin tutkimusaineistoksi juuri Iltalehden sääuutisotsikot, sillä ne olivat moniin muihin sivustoihin verrattuna kaikista helpoiten koottuna yhteen paikkaan. Kaikki sääuutiset löytyvät sivustolta omasta Sääuutiset-kategoriastaan ja kaikki säähän liittyvät uutiset on myös merkattu tunnisteella ”sääuutiset”, joten ne ovat helposti saatavilla ja kaikkien luettavissa ilman rekisteröitymistä tai maksuja. Toisaalta tutkimuksen tekoa ei olisi juuri haitannut, vaikka uutisia ei olisi saanutkaan luettua, sillä poimin niistä vain otsikot, jotka onneksi näkyvät kaikille. On kuitenkin hyvä, että uutiset pystyy tarvittaessa lukemaan, jos otsikossa olisi jokin sellainen sana, joka ei selviäisi muuten kuin lukemalla uutisen.

Tutkimukseni aineisto antaa kuvan iltapäivälehtien tyylistä otsikoida sääuutisia. Uskon, että mikä tahansa iltapäivälehti olisi tässä voinut tarjota kielellisesti yhtä mielenkiintoisen aineiston,

sillä kokemukseni mukaan kieli on niissä hieman värikkäämpää kuin sellaisissa lehdissä, jotka ovat maksumuurin takana.

2.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksellani pyrin vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

1. Minkälaisia sääilmiöihin liittyviä personifikaatioita, metaforia ja uudismuodosteita sääuutisotsikoissa on?
2. Miten nämä sanat on muodostettu ja mitä merkityksiä niillä on?

2.3 Tutkimusmetodi

Tutkimusmetodini on aineistolähtöinen, eli olen poiminut otsikoista vain ne piirteet, joita haluan tutkia. Aineiston keruun jälkeen olen käynyt kunkin otsikon yksitellen läpi katsoen, onko niissä kiinnostavia uudismuodosteita, metaforia tai personifikaatioita, ja ryhmitellyt otsikot niissä esiintyvien yhteneväisten piirteiden mukaan. Tämän jälkeen olen analysoinut kunkin ryhmän otsikoita yksitellen lähdemateriaalien avulla.

2.4 Aikaisempi tutkimus

Sää ja kieli ovat olleet yhdessä tutkimuksen kohteena muun muassa Kolehmainen (2010) tutkimuksessa *Sääverbien syntaksia ja semantiikkaa: semanttiset roolit, osallistujien vaihteleva käsitteistäminen ja sääverbien vaihteleva valenssi*, jossa tutkittiin sääverbien yhteydessä esiintyvää valenssivariaatiota.

Idströmin (2005) pro gradu -tutkielmassa *Taivaaseen liittyvien kielikuvien taustan variaatiosta* käsitellään muun muassa ukkosen ääneen ja ukonilmaan liittyviä kielikuvia. Tutkimus sivuaa hieman omaa aihettani, sillä käsittelen myös aineistostani esiin nousseita sääaiheisiä kielikuvia juuri ukonilman osalta.

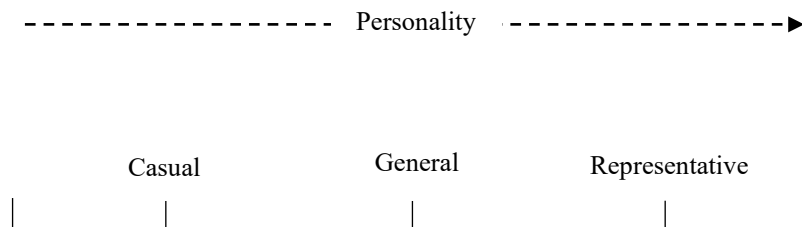
Lähimpänä omaa tutkimustani on Harmasen (1998) pro gradu -tutkielma *”Heikkoa tuulta, vaihtelevaa pilvisyyttä ja enimmäkseen poutaa. Lämpötila 5...7 astetta.” Sääennusteiden sanastoa ja tekstilajin piirteiden analyysia*. Tutkimuksessa on keskitytty nimenomaan sääennusteiden sanastoon, kuten itsekin olen omassa tutkimuksessani tehnyt.

3 TUTKIMUKSEN TEORIATAUSTA

Tässä luvussa käsittelen tutkimukseni keskeisimpiä käsitteitä, verkkouutisten otsikoita yleisesti ja kerron tarkemmin otsikoista, jotka rajasin tutkimukseni ulkopuolelle.

3.1 Personifikaatio

Personifikaatio eli elollistaminen tarkoittaa sitä, että jokin eloton esine, abstrakti käsite tai persoonaton olento saa elolliselle olennolle kuten ihmiselle tyypillisiä ominaisuuksia. (Dodson 2008: 30–31) Personifikaatio voidaan jakaa vielä kolmeen erilaiseen luokkaan kuvion 1 mukaisesti. Luokat voidaan kuvitella ikään kuin vaaka-asteikolle niin, että asteikon vasemmassa laidassa on suunnittelematon personifikaatio (*casual*), asteikon keskellä yleinen personifikaatio (*general*) ja vasemmassa laidassa tyypillinen personifikaatio (*representative*). Asteikon yllä on nuoli, joka kertoo personifikaatiossa olevan persoonallisuuden (*personality*) määrän personifikaation eri tyypeissä.

Kuvio 1. Personifikaation asteikko (mukaillen Dodson 2008: 31).

Kuvion 1 vasemmassa laidassa suunnittelemattomia personifikaatioita voidaan kutsua myös ikään kuin kuolleiksi metaforiksi, sillä niitä ei käytetä vertailuun niiden jo yleistyneen ja kieleen vakiintuneen käytön vuoksi. Niissä ei näin ollen ajatella olevan persoonallisuutta lainkaan. Yksi esimerkki suunnittelemattomasta personifikaatiosta voisi olla *dancing daffodils* (tanssivat narsissit). (Dodson 2008: 31) Tällä viitataan runoilija William Wordsworthin kävelyaiheiseen runoon “I Wandered Lonely as a Cloud”, jossa tuulella keinuvat narsissit tanssivat kuin iloiset ihmiset. (Tähtinen 2011).

Kuviossa 1 asteikon keskellä oleva yleinen personifikaatio on yksinkertaisimmillaan sitä, että jotakin abstraktia tai elotonta asiaa verrataan johonkin elolliseen. Mikään elollinen olento ei siis ole näiden personifikaatioiden takana, ja lukija ymmärtää sen siitäkkin huolimatta, että tässä personifikaatiossa usein tunnustetaan ihmiselle kuuluvia ominaisuuksia. Esimerkki yleisestä personifikaatiosta voisi olla jälleen eräästä Wordsworthin runosta, jossa on ilmaus *the river glideth at his own sweet will* (joki liukuu omalla makealla tahdollaan). Siinä jokea verrataan kävelevään ihmiseen. (Dodson 2008: 31–32)

Kuvion 1 oikeassa laidassa oleva tyypillinen personifikaatio edustaa jotakuta muuta. Siinä kyse ei ole ainoastaan vertailusta toiseen henkilöön, vaan tämä personifikaatio edustaa ihmisen ominaisuuksia tai muita ihmishenkisiä voimia. Tässä personifikaation luokassa elollistettavat asiat voivat olla esimerkiksi olennon hyveitä tai paheita. Marcus Tullius Ciceron teoksessa ”Puhujasta” on lause *wit has prevailed* (nokkeluus on voittanut). Siinä nokkeluudella viitataan teoksessa olevaan henkilöön, Odysseukseen, joka voittaa jättiläisen. (Dodson 2008: 32)

Personifikaatiolle on olemassa useita hyvin läheisiä käsitteitä, jotka sekaantuvat helposti keskenään, joten ne on syytä mainita tässä lyhyesti. Ne ovat *metafora*, *allegoria*, *antropomorfismi*, *prosopopoeia* ja *hypostaasi*. Allegoria tarkoittaa laajennettua metaforaa. Se edustaa jotain asiaa toisella asialla, joka voi sisältää persoonallisuuden tai sitten ei. Antropomorfismi on esitys Jumalasta ihmisen muodossa ja sen tunteina. Prosopopoeian avulla annetaan ääni toiselle, tekijästä erilliselle henkilölle. Hypostaasi on puolestaan hahmo, joka on personifikaation ja itsenäisen olennon välillä enemmän kuin personifikaationa mutta ei kuitenkaan täysin itsenäisenä voimana. (Dodson 2008: 34, 40)

3.2 Metafora

Metafora tarkoittaa kielikuvaa, joka on syntynyt kahdesta samankaltaisesta tai tosiinsa verrattavissa olevasta asiasta. (Tieteen termipankki 2020) Informaalisen metaforateorian avulla voidaan havainnollistaa asiaa, esimerkiksi kiteytyneen sanonnan – *ilma on kuin morsian* – avulla. *Ilma* ja *morsian* ovat molemmat käsitteitä. *Morsian* on tässä tapauksessa siis metaforan lähde, ja *ilma* ymmärretään lähteen avulla metaforisesti, eli sitä kutsutaan metaforan kohteeksi. Metafora vaatii onnistuakseen sen, että metaforan kohde tuo mieleen sellaisia asioita, joita voidaan ajatella myös lähteestä. (Harvilahti 1992: 61–63) Esimerkkitapauksessa sanonta on siis onnistunut, sillä ilmaa voidaan kuvailla kauniiksi, esimerkiksi auringonpaisteen perusteella, ja vastaavasti morsiamen ajatellaan olevan kauniin näköinen häpäivänään.

Luvussa 3.1 käsittelin personifikaatiota ja siihen läheisesti liittyviä käsitteitä. Tässä

luvussa on vielä hyvä mainita, että sekä personifikaatio että metafora ovat molemmat kielikuvia. Näiden kahden kielikuvan välinen ero on kuitenkin siinä, että metaforan avulla voidaan esittää henkilö suhteessa johonkin toiseen esineeseen, hahmoon tai tapahtumaan, kun taas personifikaatio esittää suoraan toista esinettä, hahmoa tai tapahtumaa. Metaforan ja personifikaation erontekijä on se, että metafora ei ole personifikaatio, mutta personifikaatio on aina metafora. (Dodson 2008: 34)

3.3 Uudissana ja uudismuodoste

Uudissanat ovat vastikään kieleen tulleita sanoja. Niitä voidaan kutsua kielentutkijoiden mukaan myös neologismeiksi eli kielen uudismuodosteiksi. Uusia sanoja tarvitaan kieleen kuvaamaan uusia ilmiöitä ja asioita. Joskus myös ennestään tutut sanat voivat saada uuden merkityksen eri kontekstissa. (Eronen 2007: 27) Kaikki uudet sanat eivät kuitenkaan jää kieleen pysyvästi, vaan monet niistä ovatkin kertakäyttöisiä (Eronen 2007: 23). Uskon aineistostani löytyneiden sanojen olevan pitkälti kertakäyttöisiä uudismuodosteita, sillä otsikoissa niiden perimmäisenä tarkoituksena on saada lukijat kiinnostumaan uutisesta. Osa sanoista voi ehkä jäädä satunnaiseen arkiseen kielenkäyttöön, mutta varsinaiseen säasanastoon ne tuskin siirtyvät. Tässä tutkimuksessa tulen siis jatkossa käyttämään sanaa *uudismuodoste*.

Yhdyssanoja ja johdoksia kutsutaan uudismuodosteiksi (Eronen 2007: 23). Suomen kielessä sananmuodostus tapahtuu siis yhdistämisellä eli *kompositiolla* ja johtamisella eli *derivaatiolla* (VISK § 146). Uudissanat tai uudismuodosteet voivat syntyä myös spontaanisti, mutta moni sanoista on kuitenkin tietoisesti kehitelty (VISK § 165).

Suomen kielen oikeinkirjoitusnormin mukaan sana on yhdyssana eli sen osat on kirjoitettava yhteen, jos ne erikseen kirjoitettuna tarkoittavat eri asiaa kuin yhteen kirjoitettuna. Tällöin sanat yhdessä muodostavat *käsitteen*. Käsite voi kuitenkin olla myös *sanaliitto*, jolloin sanat kirjoitetaankin erilleen. Tyypillisiä sanaliittoja ovat yhdistelmät, joissa on esimerkiksi toinen sanoista jo yhdyssana tai alussa on jokin väri. (Eronen 2007: 32) Yksi esimerkki säähän liittyvästä sanaliitosta, jota uudismuodosteeksikin voisi kutsua, on vuonna 2019 pitkäkestoisesta lumimyräkästä käytetty nimitys *valkoinen kurittaja*. Myös Kotimaisten kielten keskus lisäsi tämän vuoden 2019 sanatietokantaansa. (Kotus.fi Sanapöimintoja 2019) Säähän liittyvien uudismuodosteiden tunnistamiseksi olen hyödyntänyt Kielitoimiston sanakirjaa sekä Kotimaisten kielten keskuksen Vuoden sanapöiminnöt -listoja. Kielitoimiston sanakirja on ajantasaisin suomen yleiskielen sanakirja, joten sieltä löytyvät myös säätiedotuksissakin käytetyt säätermit. Tässäkin tutkimuksessa luvussa 4.2 analysoituja uudismuodosteita ei löydy sanakirjasta, sillä ne ovat jääneet todennäköisesti vain

tilapäisiksi, mutta osa niistä on otettu Vuoden sanapoinnot -listalle niiden merkityksen tai lyhytaikaisen mutta näkyvän käytön vuoksi.

3.4 Verkkouutisten otsikot

Otsikon yhtenä tärkeimpänä tehtävänä on kertoa lukijalle, mistä sen teksti kertoo; otsikon täytyisi olla sekä houkutteleva että antaa nopeasti selkeä käsitys tekstistä (Moilanen 2012).

Verkkojulkaisuissa otsikon tärkeys korostuu entisestään, sillä sen perusteella lukijan on tehtävä päätös, onko uutinen lukemisen arvoinen. Pohjalaisen ja Ilkan verkkotoimituksen esimiehenä ja Ilta-Sanomien toimituksessa työskennellyt Juha Vainio on perehtynyt otsikoinnin kehittämiseen, ja tätä myöten tutkinut verkkouutisten otsikoiden ja lukijamäärien välistä suhdetta. Tutkimusten perusteella verkkouutisten otsikot voivat olla hyvin pitkiäkin ja tyyliltään keskustelua herättäviä ja kertovia. Vaikka otsikot voivat sisältää myös yksityiskohtia uutisesta, niiden ei tarvitse kuitenkaan kertoa aivan kaikkea. (Autio 2018)

Huttusen (2020) mukaan sääaiheista uutisointia on tutkinut muun muassa Meze-Hausken (2007). Tutkimuksissa on tarkasteltu sitä, miten Norjassa sanomalehtien sääuutisotsikoissa kerrotaan säästä joko hyvänä tai huonona perustuen meteorologisiin havaintoihin. Säästä uutisointi liittyy vahvasti aina menneeseen säähän, jotta otsikoissa voidaan kertoa säässä tapahtuvista käänteistä.

Vaikka sääuutisotsikot ovatkin tutkimukseni aineisto, en ole niinkään keskittynyt otsikoiden rakenteeseen tarkemmin, vaan niissä esiintyviin tiettyihin piirteisiin, eli personifikaatioihin, metaforiin ja uudismuodosteisiin. On kuitenkin tärkeää ottaa huomioon, että näiden piirteiden käyttö on todennäköisesti yksi niistä keinoista, joilla yritetään houkutella lukijoita avaamaan uutinen.

3.5 Analyysin ulkopuolelle rajatut otsikot

Aineistossani oli yhteensä 67 sellaista otsikkoa, jotka rajasin analyysin ulkopuolelle. Näissä otsikoissa ei esiintynyt sääaiheisia uudismuodosteita tai metaforia, mutta jonkin verran personifikaatioita. En kuitenkaan ottanut niitä analysoitavaksi, sillä näkemykseni mukaan ne ovat hyvin neutraaleja, eivätkä ne herätä erityistä huomiota (esimerkit 1 ja 2). Tässä tutkimuksessa haluan

tarkastella sellaisia sääaiheisiä uudismuodosteita, metaforia ja personifikaatioita, jotka ovat jollain tapaa epätyypillisiä sääilmiöiden yhteydessä tai ne jotenkin kuvastavat otsikossa olevaa sääilmiötä.

(1) Ukkoset ja rankkasateet väistyvät perjantaiksi – kesän lämpöennätys rikki juhannusaattona?

(2) Helteet saapuvat ensi viikolla – juhannusviikonloppuna jopa yli 30 astetta!

Säätilaa kuvaavaa lausetta kutsutaan yleensä tilalauseeksi, joka kuuluu erikoislausetyyppeihin. Tilalause on lausetyypiltään impersonaalinen eli nollasubjekttilause. Tilalause muodostuu yksikön 3. persoonan verbistä, ja mahdollisesti siihen liittyvistä puiteadverbiaalista ja predikatiivista tai predikatiiviadverbiaalista. Yksinkertaisimmillaan tilalause voi siis muodostua vain yksikön 3. persoonan verbistä: *Sataa*. Siihen voi kuitenkin liittyä puiteadverbiaali, joka kertoo tilan ajankohdan tai paikan: *Huomenna sataa*. (VISK § 900, § 1347) Verkossa sääuutisotsikoiden lauserakenne on usein huomattavasti laajempi, sillä otsikon on kerrottava tekstistään sen keskeisimmät asiat.

(3) Lauantai on etenkin Länsi-Suomessa sateinen.

Neutraali sääuutisotsikko voi olla lausetyypiltään esimerkiksi kopulalause (esimerkki 3). Kopulalauseen tuntomerkkejä ovat *olla*-verbi ja subjekti, jota määrittää predikatiivi tai adverbiaali. Adverbiaali muodostaa *olla*-verbin kanssa lauseen predikaatin. (VISK § 891) Näin ollen esimerkissä 3 *Lauantai* on lauseen subjekti, *on* predikaatti, *etenkin* adverbi, *Länsi-Suomessa* adverbiaali ja *sateinen* predikatiivi.

4 AINEISTON ANALYYSI

Tässä luvussa analysoin aineistostani löytyneitä personifikaatioita, uudismuodosteita ja metaforia kutakin omassa alaluvussaan. Lisäksi luvussa 4.4 tuon ilmi muita aineistosta tekemiäni havaintoja, eli käskyjä ja kehotuksia.

4.1 Personifikaatio

Otsikoissa oli yhteensä 14 kiinnostavaa sääilmiön personifikaatiota. Niistä 4:ssä auringon ja lämpimän sään kuvataan hellivän Suomea tai suomalaisia (esimerkit 4, 5, 6 ja 7). Lämmin kesää nähdäänkin siis hyvin positiivisena asiana.

(4) +20-kelit saapuvat! **Aurinko ja lämpö hellivät** lähes koko Suomea jopa yli viikonlopun.

(5) **Aurinkoinen poutasää hellii** Suomea – sadetta luvassa vain Lappiin.

(6) Bikinit esiin! **Lämmin ilma hellii** pian suomalaisia: ”Helleraja voi hyvinkin mennä rikki”.

(7) Hyviä uutisia lomailijoille! **Lämpö hellii** vielä juhannusviikon jälkeen.

Myrskyjä elollistetaan usein voimakkailla verbeillä, mutta myös yhdessä otsikossa helteestä käytettiin nimeä *hellemassa*, joka *mätkähtää* (esimerkki 8). Verbiä *mätkähtää* käytetään esimerkiksi silloin, kun kuvataan jonkin raskaan tai suuren esineen putoamista johonkin (Kielitoimiston sanakirja 2020). Toisaalta erityisen tukala helle voi tehdä ilman ikään kuin raskaan ja painostavan tuntuiseksi, joten sikäli mätkähtäminen voi olla tähän yhteyteen sopiva ja hyvin kuvaava. Esimerkissä 9 helteisen ilmamassan sanotaan *yrittävän* Suomeen, mikä on ehkä hieman epätyypillinen tapa kertoa jonkin sääilmiön lähestymisestä.

(8) Suomen ylle **mätkähtää hellemassa** – onko lämmöstä koronan kurmuuttajaksi?

(9) Jopa **helteinen ilmamassa yrittää** Suomeen idästä, erittäin kylmää vastassa - -

(10) Varoitus tukalasta helteestä annettu osaan maata – **ukkoset vyöryvät** etelään ja länteen

Ukkosten etenemistä on elollistettu vähän samaan tapaan kuin suuri määrä kiviä vyöryisi (esimerkki 10). Ukkosten etenemiseen vyöryminen sopii kuitenkin hyvin, sillä ukkosen jyrinän voisi luonnehtia kuulostavan samalta kuin suuret kivenlohkareet vyöryisivät.

Ukkosmyrskyjen yhteydessä on ehkä totuttu näkemään voimakkaita verbejä (esimerkki 11), mutta aineistossani oli myös talviseen myrskyyn liitetty verbi *jysäyttää* (esimerkki 12).

(11) **Ukkoskuurot moukaroivat** Suomea torstaina – katso hurja video!

(12) **Takatalvi voi jysäyttää** lunta Tamperetta myöten – ”Viaton matalapaine” Ruotsin puolelta - -

Ukonilmaa elollistettaessa on ehkä luonnollistakin käyttää esimerkiksi verbiä *moukaroida*, sillä ukkosen jyrähdysten voimakas ääni kuulostaa siltä kuin joku takaisi moukarilla. Takatalven elollistaminen verbillä *jysäyttää* ei kuulosta niin järkeenkäyvältä, sillä sanan substantiivimuoto *jysäys* tarkoittaa esimerkiksi pamausta tai siihen liittyy jokin jysähtävä ääni (Kielitoimiston sanakirja 2020). *Jysäyttää* tässä tapauksessa onkin ehkä kuvaannollinen ilmaus sille, että lunta satanee paljon ja yllättäen.

Muita kiinnostavia elollistamisia liittyi myös kevääseen, taivaaseen ja rakeisiin (esimerkit 13, 14 ja 15).

(13) **Kevät ottaa lämpöspurtin** sunnuntaina: paikoin jopa +18 astetta!

(14) **Jopa taivas juhli** äitienpäivää – aurinko sai ympärilleen upean valokehän.

(15) Ukkonen jyrisi ja **rakeet maalasivat maan** valkoiseksi Vantaalla – kaksijakoinen kesäsää jatkuu - -

Kevään lämpötilojen nopeaa nousua on elollistettu niin, että kevät ottaa ikään kuin loppukirin ja nostaa lämmön nopeasti korkealle (esimerkki 13). Tätä voisi kutsua jopa urheilulliseksi ilmaukseksi. Taivaan äitienpäivän juhlintaa on täsmennetty sillä, että auringon ympärille muodostui valokehä eli haloilmiö (esimerkki 14). Haloilmiöitä tiedetään olevan useita kymmeniä erilaisia, mutta useita niistä ei näe kovin usein niiden harvinaisuuden vuoksi (Hartonen 2008: 58). Taivaalla saattoi siis hyvinkin olla syytä juhlaan. Esimerkissä 15 rakeet ovat maalanneet maan valkoiseksi, mikä onkin melko taiteellisen kuuloinen ilmaisu.

Sateiden ja ukkosten yhteydessä elollistaminen näyttäisi olevan melko luontevaa, sillä molemmat liikkuvat erilaisten pilvien mukana; sateet esimerkiksi verhopilvien ja ukkoset hahtuvapilvien mukana (Hartonen 2008: 85, 92). Liikkua voi esimerkiksi jollakin ajoneuvolla tai sen tavoin, kuten sadealueen etenemistä on kuvattu (esimerkki 16).

(16) **Sadealue kurvaa** kaakosta torstai-illaksi.

(17) Sää jatkuu tiistaina helteisenä, mutta **ukkoskuurot lymyävät** nurkan takana.

Ehkä neutraali ilmaus sateiden tai ukkosten elollistamiseksi olisi puhua niiden *lähestymisestä*, joten ukkosten lymyäminen nurkan takana kuulostaa siltä kuin ukkoskuurot piilottelisivat jossakin odottaen sopivaa hetkeä tulla esiin (esimerkki 17).

Personifikaatio näyttäytyi sääuutisotsikoissa monipuolisesti hyvin erilaisten verbien avulla. Jotkut niistä olivat sellaisia, joita harvemmin näkee käytettävän sääilmiöiden yhteydessä. Joukossa oli toki monia sellaisia personifikaatioita, jotka syntyvät ikään kuin luonnostaan säätilaan liittyvien tuntemusten tai mielikuvien avulla. Hyvänä esimerkkinä voisi olla lämpimiin säihin liitetty verbi *helliä*. Helteiden ja lämpimien säiden voidaan ehkä usein todetakin juuri *hellivän* suomalaisia, sillä Suomen kesän on yleensä arvaamaton ja lämpimät säät voivat toisinaan olla harvassa. Sen sijaan *hellemassa mätkähtää* tai *takatalvi voi jysäyttää lunta* ovat melko epätyypillisiä tapoja kertoa helteestä tai lumentulosta.

4.2 Uudismuodosteet

Aineistossa oli yhteensä 10 otsikkoa, joissa oli jokin säähän liittyvä uudismuodoste. Muutamat niistä eivät olleet täysin uusia, sillä niitä on käytetty sääuutisotsikoissa ennenkin (esimerkit 18 ja 19). Ei voida kuitenkaan sanoa, että nämä uudismuodosteet olisivat vakiintuneet kieleen, vaikka niitä on jo useamman kerran käytettykin.

(18) Juhannuksesta tulossa kuiva ja lämmin – meteorologi: jopa **käristyskupolin** paluu mahdollinen!

(19) **Käristyskupoli II: Helleinferno** palaa Suomeen, mutta vain hetkeksi.

Helleinferno ja *käristyskupoli* ovat tuttuja uudismuodosteita jo kesältä 2018. *Käristyskupoli* valittiin tuolloin heinäkuussa Kotimaisten kielten keskuksen kuukauden sanaksi. *Käristyskupoli* luo mielikuvan siitä, että Suomessa olisi yhtä kuumaa kuin pallogrillissä. (Pyhälähti 2018) *Käristyskupoli II* taas on kuin sarjan toinen osa, johon on vielä liitetty astetta pahemmalta kuulostava *helleinferno*. Sanaan *helle* on liitetty englannin kielen sana *inferno*, joka tarkoittaa suomeksi helvettiä (Pyhälähti 2018).

(20) Täältä tulee **trooppinen tiristäjä!** Tänne osuu tukalin paahde ensi viikolla.

(21) Nauti helteistä, kun vielä voit – **trooppinen tiristäjä** vaihtuu viikonlopun jälkeen sateisiin - -

Jo aiemmin keksittyjen *helleinfernon* ja *käristyskupolin* rinnalle on luotu jälleen uusi helteeseen viittaava ilmaisu *trooppinen tiristäjä* (esimerkit 20 ja 21). Sana *trooppinen* kuvastaa tietysti trooppiselle vyöhykkeelle eli tropiikille tyypillistä kuumaa ja kosteaa ilmaa. Sanaliiton jälkimmäinen osa *tiristäjä* on verbikantainen substantiivijohdos, sillä se on muodostettu verbistä *tiristää* *JA*-johtimella, joka on liittynyt vahvaan vokaalivartaloon *tiristä-jä*. Tällaisia johdoksia on sekä vakiintuneita että tilapäisiä. (VISK § 252) *Tiristäjä* on todennäköisesti jäänyt tässä tapauksessa vain

tilapäiseen käyttöön eli herättämään lukijoiden huomion; mielikuva *tiristäjästä* tuo *käristyskupolin* tavoin mieleen grillaamisen tai rasvassa paistamisen. Toisaalta myös aiemmin mainitut *käristyskupoli* ja *helleinferno* ovat niin sanotusti jääneet elämään ja päätyneet otsikoihin myös muina kesinä, joten ehkä *trooppinen tiristäjäkin* päätyy otsikoihin toistekin, vaikka kuten totesin aiemmin, vakiintuneiksi ilmauksiksi niitä tuskin voi kutsua.

Aineistossani esiintyi vielä yksi helteeseen liittyvä uudismuodoste (esimerkki 22).

(22) **Termostaattitykitys** jatkuu maan eteläosissa – Pohjois-Suomessa viilenee.

Uudismuodoste *termostaattitykitys* esiintyi aineistossa kerran. Sanan alkuosa *termostaatti* tarkoittaa Kielitoimiston sanakirjan (2020) mukaan jonkinlaista lämmönsäädintä tai laitetta, joka pitää lämpötilan samassa lukemassa. *Tykitys* on johdettu verbistä *tykittää* -*Us*-johtimen avulla (VISK § 232). Tykitys on helteen yhteydessä ehkä hieman erikoisen kuuloinen, sillä tykityksestä voidaan puhua ehkä enemmän kuvaannollisesti esimerkiksi urheilun yhteydessä tai kun lunta kirjaimellisesti tykitetään laskettelurinteisiin.

(23) Ensi viikolle kunnon **terassihelteet** – luvassa jopa lähes 30 astetta!

(24) Onko tämä viikko kesän lämpimin? **Hirmuhelteet** viilenevät heinäkuussa.

Edeltäviin esimerkkeihin verrattuna kaksi seuraavaa ovat melko hillittyjä kuvaamaan hellettä (esimerkit 23 ja 24). *Terassihelteet* voisi olla ikään kuin synonyymi puhekieliselle ilmaukselle *terassikelit*, jolla usein viitataan kauniiseen ja lämpimään säähän, jolloin voi hyvin istahtaa ravintolan terassille nauttimaan virvokkeita. Helteestä puhutaan silloin, kun päivän ylin lämpötila on 25 astetta tai enemmän (Hartonen 2008: 73). Yhdyssanan *hirmuhelteet* alkuosa *hirmu-* kuvaa jälkimmäisen osan olevan tässä tapauksessa erityisen voimakas tai korkea, eli korkeita hellelukemia on odotettavissa.

Aineistossani esiintyi kaksi lainausmerkeissä olevaa ilmausta, joiden ymmärtämiseksi jouduin vähintään avaamaan uutisen ja lukemaan sen (esimerkit 25 ja 26).

(25) Takatalvi voi jysäyttää lunta Tamperetta myöten – ”**Viaton matalapaine**” Ruotsin puolelta - -

(26) Näin hurja ”**otus**”-myrsky saa alkunsa – saattaa iskeä vielä uudestaan tänä kesänä - -

Uutisen mukaan Ruotsissa syntyvää matalapainetta on nimitetty viattomaksi, sillä se aluksi on näyttänyt varsin harmittomalta. Todellisuudessa äitienpäiväksi lähestyvä matalapaine ei olekaan niin viaton, sillä sen on luvattu tuovan mukanaan runsaita lumisateita. (Kilpamäki 2020) ”*Otus*”-myrskyllekin löytyi selitys. Ilmatieteenlaitoksen päivystävän meteorologin mukaan *otus* ei kuulu viralliseen sääterminologiaan, vaan eräs toinen meteorologi oli vain päättänyt käyttää kyseistä nimeä

Twitter-julkaisussa. *Otus*-myrskylle olisi kyllä ollut käytettävissä virallinenkin säätermi: kuuronauha. (Tahkokorpi 2020)

(27) Suomen ylle mätkähtää hellemassa – onko lämmöstä koronan **kurmuuttajaksi**?

Esimerkissä 27 *kurmuuttaja* kuulosti ja vaikutti ensinäkemältä oudolta, mutta lähempi tarkastelu osoitti, että se on todennäköisesti johdettu murteellisista verbeistä *kurmuttaa*, *kurmuuttaa*, *kurmottaa* tai *kurmoottaa*, jotka kaikki tarkoittavat kovistelua, rökittämistä tai kurittamista. Lähinnä *kurmuuttajaa* olisi ehkä verbi *kurmuttaa*, jota tavataan melko harvakseltaan esimerkiksi hämäläismurteisiin kuuluvalla perihämäläisten murteiden alueella. Selvästi käytetyin muoto on kuitenkin *kurmottaa*, jota esiintyy hyvin laajalti Etelä-Pohjanmaan murteiden sekä koko hämäläismurteiden alueella. (Suomen murteiden sanakirja 2020) Todennäköisesti *kurmuuttaja* on muodostettu verbistä *kurmuuttaa* niin, että sanan vahvaan vokaalivartaloon on liittynyt *JA*-johdin eli kyseessä on siis verbikantainen substantiivijohdos. Otsikossa siis pohditaan, voisiko Suomen ylle mätkähtävä hellemassa rökittää koronaviruksen.

Aineistostani löytyneet uudismuodosteet osoittautuivat paikoin juuri niin mielenkiintoisiksi kuin odotinkin. Tuttujen *käristyskupolin* ja *helleinfernon* lisäksi joukossa oli myös aivan uusi *termostaattitykitys*, joka on edeltäjiensä tavoin melko omituinen yhdyssana, jonka osia *termostaatti* ja *tykitys* on haastava kuvitella yhteen. Helle näyttäisi kuitenkin olevan säätiloista suosituin, jolle keksitään mitä erikoisempia nimityksiä.

4.3 Metaforat

Aineistossa esiintyi metaforisia ilmauksia yhteensä kahdessa otsikossa. Molemmat liittyivät ukkosmyrskyihin (esimerkit 28 ja 29).

(28) **Ukon kirves** heiluu torstaina Suomen yllä – luvassa salamoita, rakeita ja jopa trombeja.

(29) Suomea ylittävän **ukkosmyrskän pahin tykitys** nähdään vasta iltapäivällä - -

Esimerkissä 28 viitataan selvästi muinaiseen ukkosen jumalaan eli Ukkoon. Ukko tunnetaan erityisesti myrskyisten säiden hallitsijana, jonka valtakunta on ylhäällä pilvissä. Aseinaan Ukon on uskottu käyttävän esimerkiksi vasaraa tai muita aseita, joissa on metallia. (Salo 1990) Metaforinen *ukon kirves* on otsikossa hyvin toimiva, sillä uskon sen herättävän lukijan kiinnostuksen uutiseen ilman, että lukija joutuisi miettimään mitä ilmaisulla tarkoitetaan, vaikka se ei kuulukaan viralliseen sääterminologiaan. Otsikon onnistuneisuutta lisää ajatusviivan avulla osoitettu täsmennys, jossa

kerrotaan kirveen heiluttelun seurauksista lyhyesti ja ytimekkäästi. *Ukkosmyräkän pahin tykitys* kuvaa selvästi ukkosen voimakasta jyrinää, sadetta ja salamointia (esimerkki 29). Tykitys tuli ilmi jo aiemmin lämmön yhteydessä esimerkissä 22, johon se oli ehkä haastavampi kuvitella. Ukkosmyrääkkään liitettynä se kuulostaa huomattavasti järkevämmältä, sillä ukkosta voitaisiin ajatella samaan tapaan kuin ammuttaisiin tykillä; jyrinää tai pamausta enteilee välähdys.

Metaforisten ilmausten osuus aineistossa osoittautui pieneksi, mutta edellä käsiteltyjen personifikaatioiden ja uudismuodosteiden jälkeen niitä olisi ollut miellyttävää nähdä enemmänkin. Metaforiset ilmaukset eivät kuulosta tai näytä liian mahtipontisilta tai väkisin keksityiltä, eivätkä ne ole liian tulkinnanvaraisia – toisin kuin ehkä monet uudismuodosteet voivat olla. Samalla ne tekevät kuitenkin otsikosta varmasti astetta houkuttelevamman lukijalle.

4.4 Muita yhteneviä havaintoja: direktiivit

Aineistosta nousi esiin myös muita kiinnostavia havaintoja personifikaatioiden, metaforien ja uudismuodosteiden lisäksi. Huomioni kiinnittyi siihen, että 10 otsikossa oli jonkinlainen käskyksi tai kehotukseksi tulkittava ilmaus. Halusin ottaa ne mukaan analyysiin, sillä ne liittyvät säähän.

Seuraavissa otsikoissa esiintyi erilaisia ohjailevia lausumia eli direktiivejä. Niiden tarkoituksena on toimia esimerkiksi kehotuksena tai käskynä tai pyytää jotakuta tekemään jokin asia jollakin tietyllä tavalla. Direktiivit ovat usein muodoltaan käsky- eli imperatiivilauseita. (VISK § 1645) Aineiston joissakin tapauksissa otsikoissa oli myös verbittömiä direktiivejä (esimerkit 30, 31, 32 ja 33).

(30) **Kumisaappaat esiin** – perjantai on sateinen lähes koko maassa.

(31) **Aurinkorasva käyttöön** – Etelä-Suomessa lähennellään hellerajaa.

(32) **Sateenvarjo mukaan!** – Tänne ensi viikon sateet rantautuvat ensimmäisenä.

(33) **Bikinit esiin!** Lämmin ilma hellii pian suomalaisia: ”Helleraja voi hyvinkin mennä rikki”.

Esimerkeissä kehoitetaan varustautumaan helle- ja sadepäiviin oikeaoppisesti jo ennen kuin säästä on tarkemmin kerrottu. Kaikki nämä ilmaukset ovat siis verbittömiä, mutta kaikkien alussa voisi hyvin olla jokin asiayhteyden sopiva yksikön 2. persoonan imperatiivimuoto, esimerkiksi *ota*. Verbittömät direktiivit ovat kuitenkin sellaisenaan näissä otsikoissa varsin toimivia, sillä sää luonnollisesti vaikuttaa pukeutumiseen, joten tällainen pieni otsikkoa täydentävä kehoitus ei ole ollenkaan pahitteeksi.

(34) **Nauti kun voit!** Hellepäiviä luultavasti vain muutama – lämpimintä maan länsiosissa.

(35) **Nauti helteistä, kun vielä voit** – trooppinen tiristäjä vaihtuu viikonlopun jälkeen sateisiin - -

(36) Hellettä riittää keskiviikkonakin – **muista suojautua UV-säteilyltä!**

Direktiiveillä on lukuisia erisävyisiä funktioita. Kehotuksen ja käskyn lisäksi ne voivat toimia myös esimerkiksi neuvoina, varoituksina tai suosituksina kontekstin mukaan. (VISK § 1645) Helteisestä säästä kehoitetaan nauttimaan, kun se on vielä mahdollista (esimerkki 34 ja 35), ja muistutetaan suojautumaan UV-säteilyltä (esimerkki 36). Molemmat esimerkit ovat kuitenkin melko tulkinnanvaraisia; esimerkit 34 ja 35 voisi tulkita kehotuksen lisäksi myös suositukseksi, ja esimerkki 36 voisi olla myös käsky, ohje tai neuvo.

(37) **Nyt tulee kylmä!** Lämpötilat romahtavat maanantaina, räntäsateita lähes eteläisintä - -

(38) Tulikuuman viikonlopun kääntöpuoli: **”Pahimmat palamisviikot edessä!”** - -

Esimerkit 37 ja 38 ovatkin tulkittavissa varoituksiksi direktiivien eri funktioiden perusteella. Lähestyvistä kylmyydestä on hyvä varoittaa, jos sää on jo pitkään ollut miellyttävä ja lämmin. Varoitusta *nyt tulee kylmä!* tehostaa dramaattisen kuuloinen lämpötilojen romahdus. Vaarallisen korkeista lämpötiloista voi kertoa esimerkin 37 tavoin tai varoittamalla *pahimmista palamisviikoista*, kuten esimerkissä 38 on tehty. *Pahimmat palamisviikot* kuulostaakin hyvin vaaralliselta, ja tällainen dramaattinen sävy onkin melko tyypillinen mitä iltapäivälehtien otsikointityyliin tulee.

(39) **Ilo irti lämpimistä päivistä:** viikonloppuna viilenee.

Kuvaannollista ilmausta *ilo irti* voisi luonnehtia suositukseksi, sillä kaksoispisteen jälkeisen täsmennyksen mukaan ilma on viilenemässä, joten nyt jos koskaan kannattaa nauttia lämmöstä (esimerkki 39). Ilmaus on käsittääkseni melko kiteytynyt, mutta tulkitsisin sen tässä kontekstissa suositukseksi juuri tuon täsmennyksen vuoksi.

Direktiivien osalta aineistossa oli eniten erilaisia kehotuksia ja käskyjä. Lisäksi joukossa oli muutama tärkeä helteeseen liittyvä varoitus. Direktiivit *bikinit esiin* tai *kumisaappaat esiin* eivät ole niin välttämättömiä otsikoissa, jos niistä muuten selviää tuleva säätila. Lukijoille ne voivat kuitenkin olla hyödyllisiä, sillä säällä on aina vaikutusta pukeutumiseen.

5 PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkimuksessa tutkin Iltalehden verkkosivujen sääuutisotsikoissa esiintyviä personifikaatioita, metaforia ja uudismuodosteita. Tavoitteenani oli selvittää, miten nämä kyseiset kielenpiirteet näkyvät sääuutisotsikoissa, miten ne ovat muodostuneet ja mitä merkityksiä niillä on. Ennako-oletukseni oli, että enemmistö otsikoista olisi niin ikään neutraaleja, totuttua sääterminologiaa sisältäviä otsikoita, mutta joukosta varmasti löytyisi myös tutkimukseni tavoitteisiin sopivia, ei-vakiintuneita ja huomiota herättäviä ilmauksia.

Aineiston 100 otsikosta yhteensä 67 oli sellaisia, jotka rajasin tutkimuksen ulkopuolelle. Personifikaatioita löytyi 14 otsikosta, metaforia 2 otsikosta ja uudismuodosteita 10 otsikosta. Lisäksi aineistosta löytyi 10 otsikkoa, joissa oli jonkinlainen direktiivi, joten päätin ottaa nekin analyysiin mukaan.

Aineistossa monia sääilmiöitä oli elollistettu niin, että verbit sopivat hyvin kuvaamaan esimerkiksi säätilasta aiheutuvia tuntemuksia tai ääniä. Aurinko ja lämpö *hellivät* ja ukkoskuurot *moukaroivat*, ovat molemmat selkeästi elollistettu niihin liittyvien mielikuvien avulla; ukkosen jyrinä kuulostaa moukaroinnin ääneltä ja auringon lämpö tuntuu kuin hyväilyltä iholla.

Uudismuodosteet olivat pääasiassa yhdyssanoja tai sanaliittoja. Aineistossa oli myös aiemmilta kesiltä tuttuja uudismuodosteita, mutta joukossa oli myös kaksi uutta helteeseen viittaavaa uudismuodostetta: *trooppinen tiristäjä* ja *termostaattitykitys*. *Tiristäjä* on verbikantainen substantiivijohdos, eli se on muodostettu verbistä *tiristää* ja -johtimen avulla. *Tykitys* on johdettu -*Us*-johtimen avulla verbistä *tykittää*. Käsittelin uudismuodosteiden yhteydessä myös ilmaukset *viaton matalapaine*, *otus-myrsky* ja *kurmuuttaja*. Nämä sanat luokittelin uudismuodosteiksi tutkimuksen varsinaisen aiheen eli sään perusteella. *Otus-myrsky* oli sikäli mielenkiintoinen, että se oli meteorologin itse keksimä nimitys sääilmiölle, vaikka sille olisi ollut olemassa oikeakin termi. *Kurmuuttaja* oli murrekana ja verbikantainen substantiivijohdos, mutta otsikossa se oli liitetty *lämpöön*, joten epätyypillisyytensä vuoksi se oli hyvä käsitellä uudismuodosteiden alla.

Metaforiset ilmaukset liittyivät ukkoseen. Ukkosen yhteydessä esiintyneet kielikuvat liittyivät muinaiseen ukkosen jumalaan ja ukkosen jyrinän voimakkaaseen ääneen ja salamointiin, jota kuvailtiin tykitykseksi. Säähän liittyvät direktiivit olivat useimmiten erilaisia kehotuksia ja käskyjä, joilla selvästi haluttiin kiinnittää lukijan huomio muistuttamalla UV-säteilystä tai sateenvarjon käytöstä.

Tulosten perusteella näyttäisi siltä, että sääuutisotsikoissa esiintyvät hieman huomiota herättävät personifikaatiot, metaforat ja uudismuodosteet useimmiten liittyvät läheisesti eri säätiloista

aiheutuviin mielikuviin tai ääniin. Kaiken kaikkiaan niiden määrä suhteessa koko aineistoon ei kuitenkaan ollut kovin suuri, joten todennäköisesti erikoisempia ja värikkäämpiä ilmaisuja pyritään kuitenkin käyttämään vain hyvin satunnaisesti. Pyrkimyksenä on siis uutisoida säästä luotettavasti, mutta toisinaan voidaan ottaa iltapäivälehdille ominainen viihteellisempi tyyli ja käyttää hieman erilaisempia ilmauksia.

Tutkimukseni antoi kuvan vain yhden iltapäivälehdessä tavoista uutisoida säästä, joten jatkotutkimuksena olisikin kiinnostavaa saada tietää, kuinka paljon kielelliset käytännöt sääuutisten osalta eroavat eri medioiden kesken. Verkossa eri uutismedioilla on kova kilpailu keskenään, ja iltapäivälehdet tarjoavat omat uutisensa ilmaiseksi, kun monet muut uutiset ovat maksumuurin takana. Olisikin kiinnostavaa selvittää, miten nämä samat tutkitut kielenpiirteet näkyvät muiden kilpailijoiden sääuutisotsikoissa, vai ovatko nämä vain iltapäivälehtien mahtipontinen tyyli houkuttaa lukijoita.

LÄHTEET

- Autio, N. (2018, 10. tammikuuta). Kahdeksan keinoa kookuttaa lukija: Verkko-otsikosta saa huomattavasti houkuttelevamman muutamalla yksinkertaisella ohjeella. – *Suomen Lehdistö*. Noudettu osoitteesta <https://suomenlehdisto.fi/kahdeksan-keinoa-kookuttaa-lukija-verkko-otsikosta-saa-huomattavasti-houkuttelevamman-muutamalla-yksinkertaisella-ohjeella/>
- Dodson, J. (2008). *The “Powers” of Personification: Rhetorical Purpose in the “Book of Wisdom” and the Letter to the Romans*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter.
- Eronen, R. (2007). *Uudissanat rötösherrasta salarakkaaseen*. Helsinki: Otava.
- Harmanen, M. (1998). ”Heikkoa tuulta, vaihtelevaa pilvisyyttä ja enimmäkseen poutaa. Lämpötila 5...7 astetta.” *Sääennusteiden sanastoa ja tekstilajin piirteiden analyysia* (pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto). Noudettu osoitteesta <http://hdl.handle.net/10138/149385>
- Hartonen, S. (2008). *Sää ympäri vuoden*. Helsinki: Kirjapaja.
- Harvilahti, L. (1992). *Metafora: ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Huttunen, S. (2020). ”Juhannuksena sää saattaa olla lämmin”: Mitä sanomalehtien sääkirjoitukset kertovat suomalaisten suhteesta säähän ja ilmastoon? *Alue Ja Ympäristö*, 49(1), 3-18. Noudettu osoitteesta <https://doi.org/10.30663/ay.83871>
- Idström, A. (2005). *Taivaaseen liittyvien kielikuvien taustan variaatiosta* (pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto). Noudettu osoitteesta <http://hdl.handle.net/10138/19677>
- Kielitoimiston sanakirja. (5.12.2020) Noudettu osoitteesta <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/>
- Kilpamäki, H. (2020 7. toukokuuta) Takatalvi voi jysäyttää lunta Tamperetta myöten – ”Viaton matalapaine” Ruotsin puolelta synkkenee myräkäksi. – *Iltalehti*. Noudettu osoitteesta <https://www.iltalehti.fi/saauutiset/a/fc107c19-fdaf-49ed-bbb6-9d6848823148>
- Kolehmainen, L. (2010). Sääverbien syntaksia ja semantiikkaa: Semanttiset roolit, osallistujien vaihteleva käsitteistäminen ja sääverbien vaihteleva valenssi. [The syntax and semantics of

meteorological verbs.] *Virittäjä*, 114(1). Noudettu osoitteesta

<https://journal.fi/virittaja/article/view/4310>

Kotus.fi Sanapöimintoja 2019. (5.12.2020) Kotimaisten kielten keskus. Noudettu osoitteesta

https://www.kotus.fi/sanakirjat/kielitoimiston_sanakirja/uudet_sanat/vuoden_sanapöiminnot/sanapöimintoja_2019#TV

Moilanen, R. (2012). Otsikot ojennukseen. – *Kielikello* 1/2012. Noudettu osoitteesta

<https://www.kielikello.fi/-/otsikot-ojennukseen>

Pyhälahti, M. (28.8.2018) Helletti irti sääsanastossa [blogikirjoitus]. Haettu osoitteesta

https://www.kotus.fi/nyt/kotus-blogi/minna_pyhalahhti/helletti_irti_saasanastossa.28510.blog

Salo, U. (1990). Agricola's Ukko in the light of archaeology: a chronological and interpretative study of ancient Finnish religion. *Scripta Instituti Donneriani Aboensis*, 13, 92-190. Noudettu

osoitteesta <https://doi.org/10.30674/scripta.67175>

Suomen murteiden sanakirja (5.12.2020) Kotimaisten kielten keskus. Noudettu osoitteesta

http://kaino.kotus.fi/sms/?p=article&word=kurmottaa&sms_id=SMS_e8bbf97b8657cd2c171817e8eccd2b99#SMS_73559eef50f0356c24884b217a5bbdba

Tahkokorpi, T. (2020, 8. kesäkuuta) Näin hurja ”otus”-myrsky saa alkunsa – saattaa iskeä vielä uudestaan tänä kesänä, ennakoiminen vaikeaa. – *Iltalehti*. Noudettu osoitteesta

<https://www.iltalehti.fi/saauutiset/a/7da7fc1e-fafd-4aa9-b530-69bea2728679>

Tieteen termipankki (5.12.2020). Kielitiede:metafora. Noudettu osoitteesta

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:metafora>

Tähtinen, T. (2011). Eläväksi kävellyt runot. – *Niin & näin* 2/2011. Noudettu osoitteesta

<https://netn.fi/node/4608>

VISK = Hakulinen, A., Vilkuna, M., Korhonen, R., Koivisto, V., Heinonen, T., & Alho, I. (2004). *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.